

Első mérések a TRITEL dozimetriai rendszerrel a Nemzetközi Űrállomás fedélzetén

Hirn Attila^{*1}, Apáthy István¹, Bodnár László^{†2}, Csőke Antal¹, Deme Sándor¹,
Pázmándi Tamás¹, Szántó Péter¹, Zábori Balázs¹

¹MTA Energiatudományi Kutatóközpont (*hirn.attila@energia.mta.hu)

²BL-Electronics Kft.

XXXVIII. Sugárvédelmi Továbbképző Tanfolyam
Hajdúszoboszló, 2013. április 24.

Finanszírozás

- A TRITEL-SURE kísérlet (feljuttatás, üzemeltetés):

EU FP6 terhére meghirdetett SURE program keretében (RITA-CT-2006-026069)

- Fejlesztés, megépítés, tesztelés:
ESA PECS 98057

- Adatkiértékelés:
ESA PECS (szerződéskötés folyamatban)

Együttműködés

- MTA EK Űrdozimetriai Kutatócsoport

- BL-Electronics Ltd.

Bodnár László (1961–2012)

BL-Electronics Kft.

- Günther Reitz (DLR)

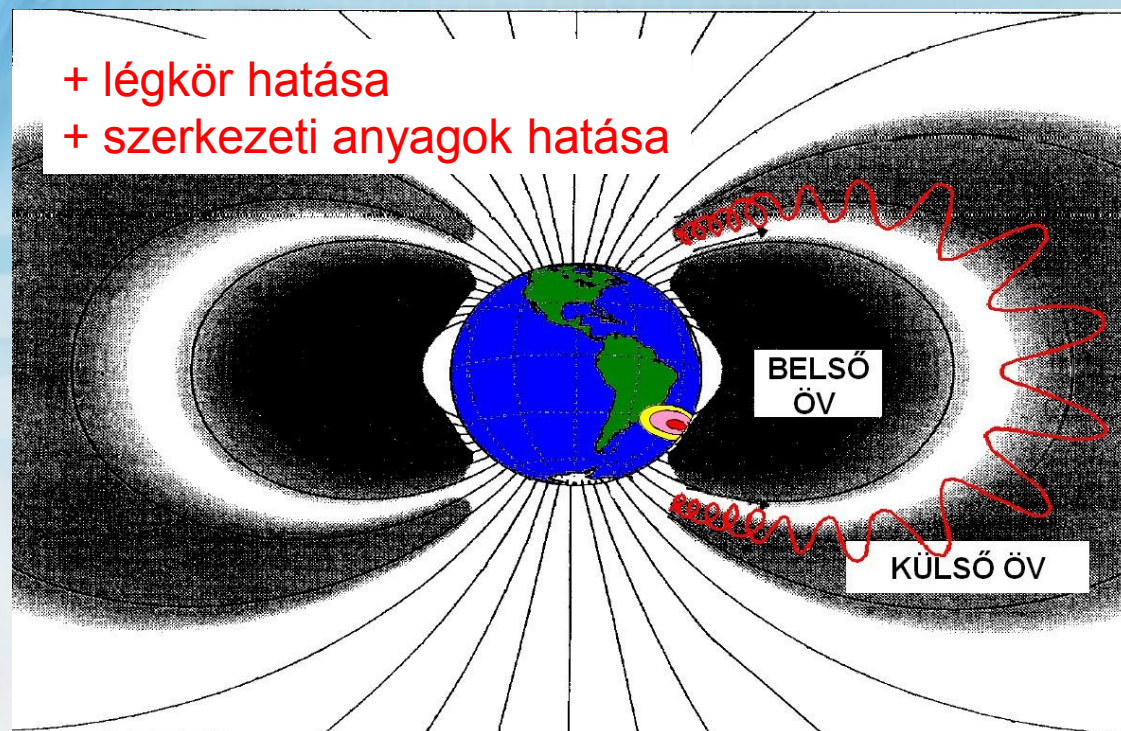
- Sönke Burmeister (CAU, Kiel)
DOSTEL

Cél

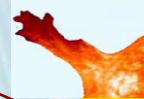
- Dozimetriai célú mérések a Columbus laboratóriumban
(Európai Fiziológiai Modul, Utility Panel Area)
- Aktív és passzív dózismérőkkel, közel egyenletes érzékenységgel a tér minden irányában
- Összevetés, korrekciók, keresztkalibráció
- A sugárzás anizotrópiájának vizsgálata

A kozmikus sugárzási tér alacsony Föld körüli pályán

galaktikus komponens

Korona-
kidobódás

szoláris
komponens

Sugárvédelem a világűrben

A földi szabályozásban

- egyenérték dózis:

$$H_T = \sum_R D_{T,R} \cdot w_R$$

$$[1 \text{ Sv} = 1 \text{ J/kg}]$$

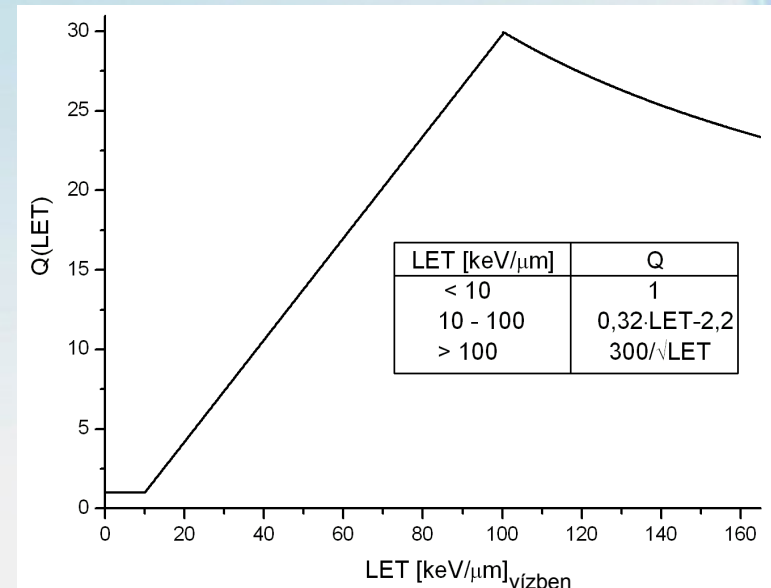
- w_R sugárzási súlytényező:

- β, γ : 1
- α : 20
- n : energiafüggő

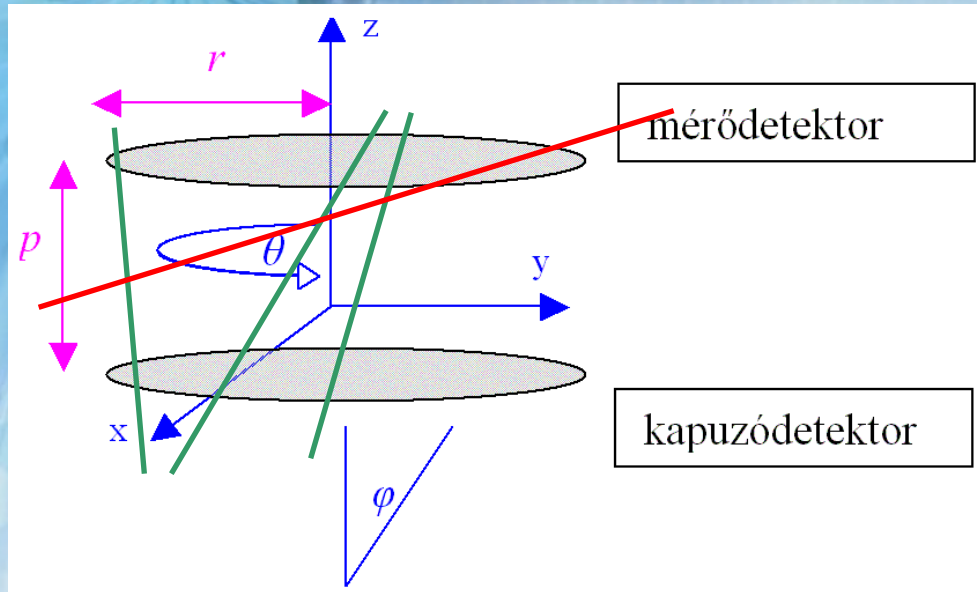
Az űrügynökségek által alkalmazott megközelítés

- T szövetben az átlagos dózisegyenérték : $H_{T,Q} = Q_T D_T$

$$Q_T = \frac{1}{m_T D_T} \int_{m_T}^{L=\infty} \int_{L=0} Q(L) D_L dL dm$$

1D teleszkóp

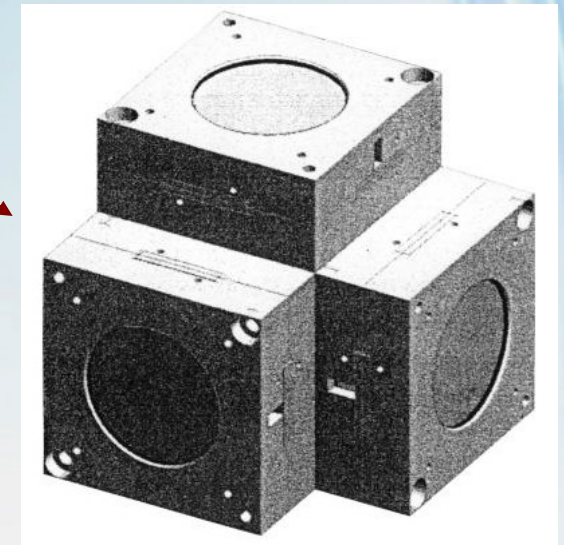
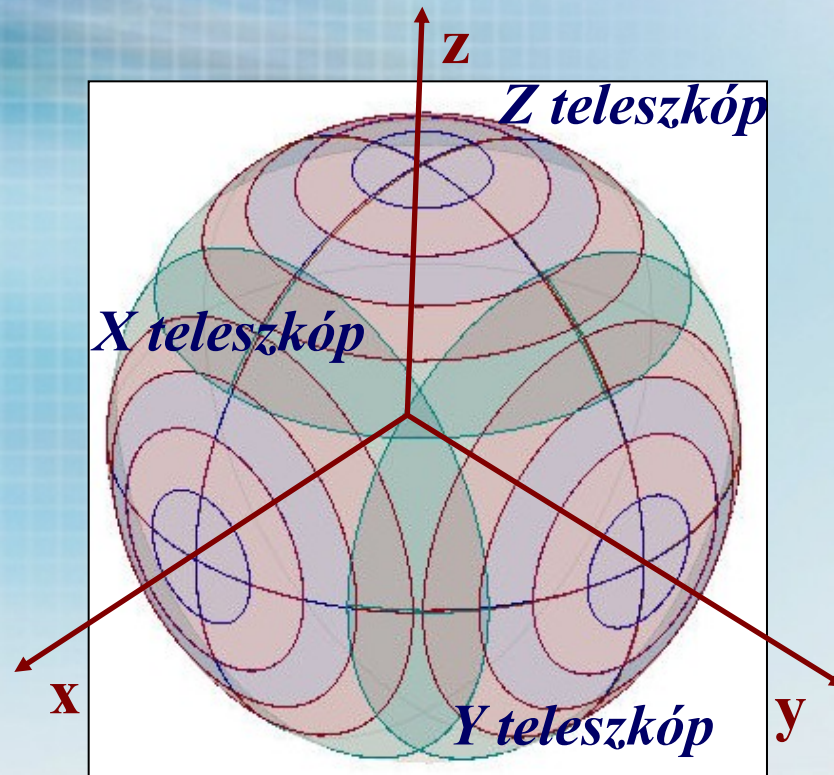
- Egytengelyű teleszkópok:
 +: hosszú idejű stabilitás,
 megfelelő jel/zaj viszony
 -: erős irányfüggés

- „ ΔE - ΔE ” detektor
- $\Sigma \Delta E \rightarrow \sim D$
- $\Delta E / x_{\text{avg}} \approx \text{LET}_{\text{Si}}$

TRITEL

TRITEL

- $A = 222 \text{ mm}^2$
- $r = 8,4 \text{ mm}$
- $p = 8,9 \text{ mm}$
- $q = p/r = 1,06$
- $w = 300 \text{ }\mu\text{m}$

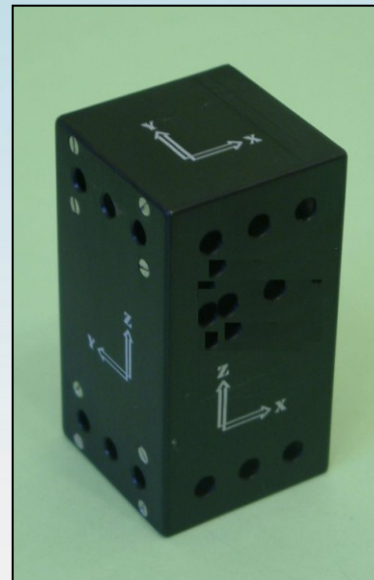
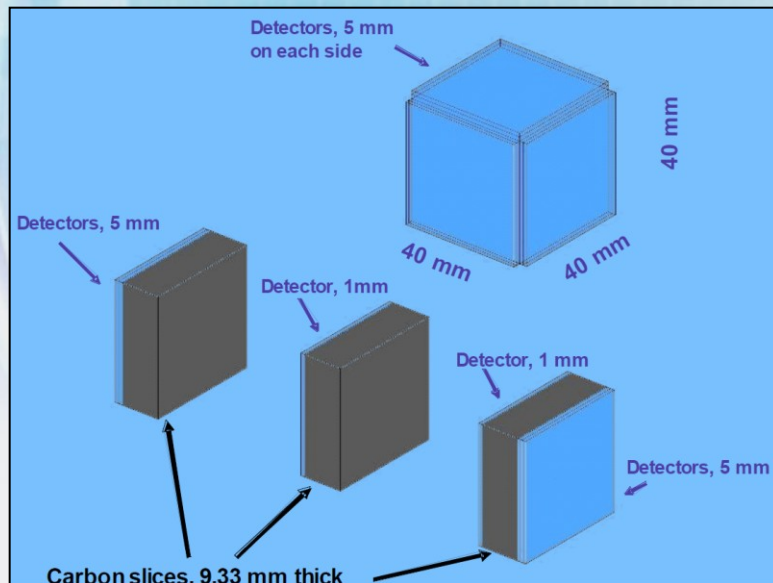
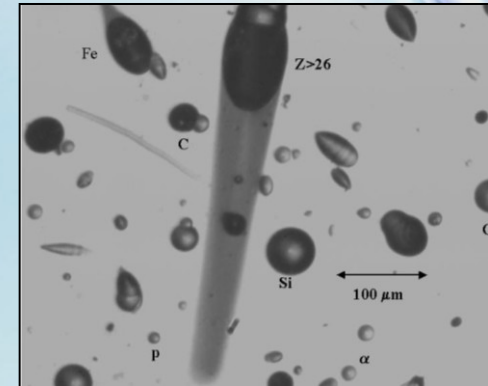

TRITEL

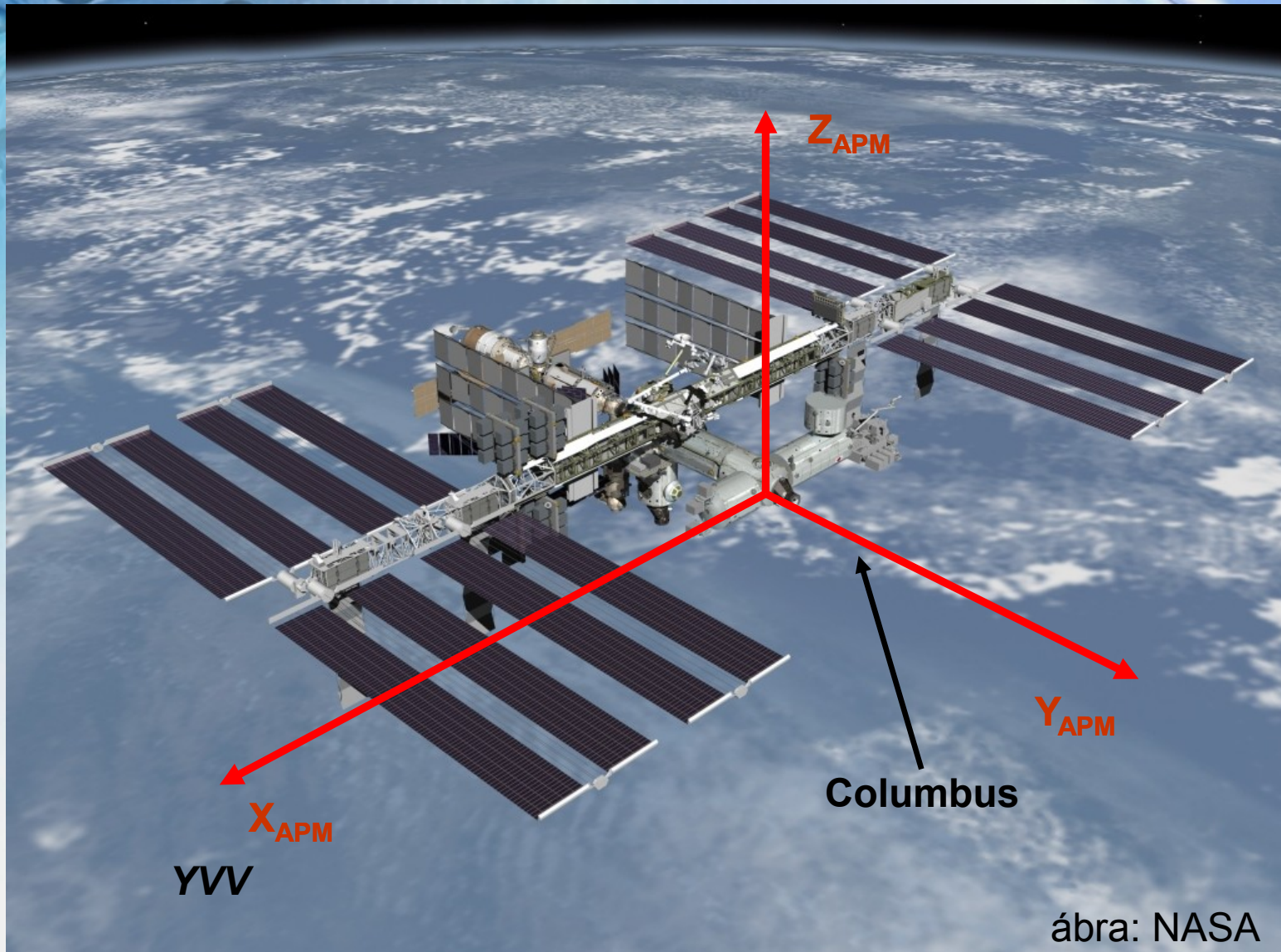
- ΔE mérés: 60 keV – 83 MeV
(kvázilogaritmikus spektrumok)
- $\rightarrow$ LET: 0,2 keV/ μm – 120 keV/ μm vízben
- 10 percenként leadott energia spektrumok
- időspektrumok (1 perces időfelbontásban)
- a Dél-atlanti anomálián történő áthaladás járulékát külön spektrumokban gyűjtjük
- Energiakalibráció: ^{210}Po ($E_{\alpha}=5,3$ MeV); ^{241}Am ($E_{\gamma}=59$ keV)

Passzív detektoros összeállítás

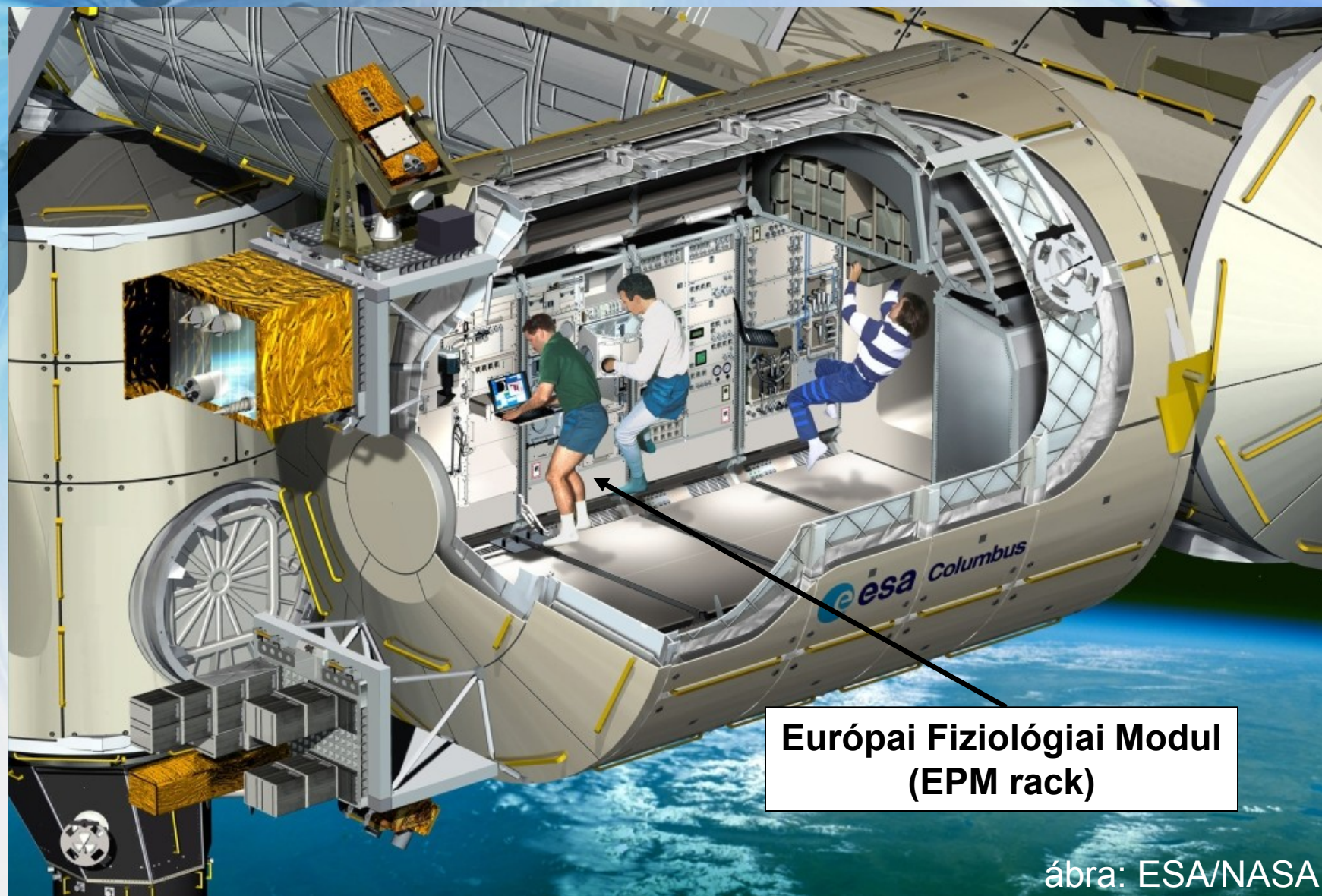
PDP: nyom- és TL detektorokat
tartalmazó 3D összeállítás
(kis és nagy LET-értékű sugárzások
dózisának a mérésére)

TRITEL a Columbus modulban

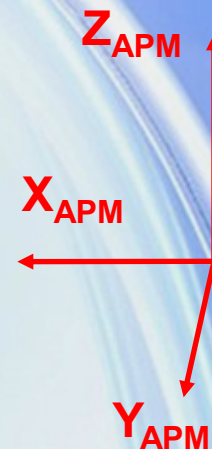
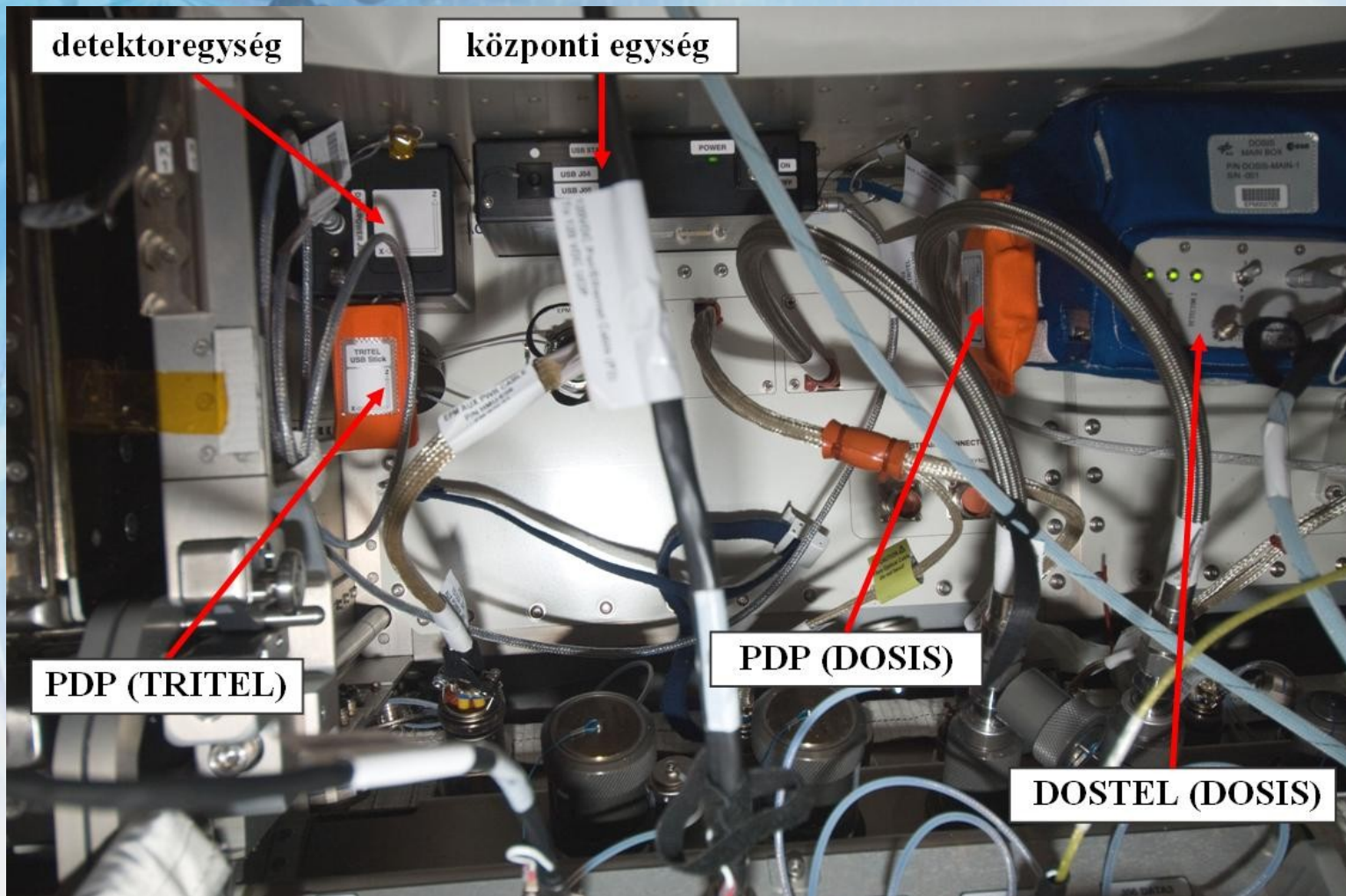
TRITEL a Columbus modulban

**Európai Fiziológiai Modul
(EPM rack)**

ábra: ESA/NASA

TRITEL a Columbus modulban

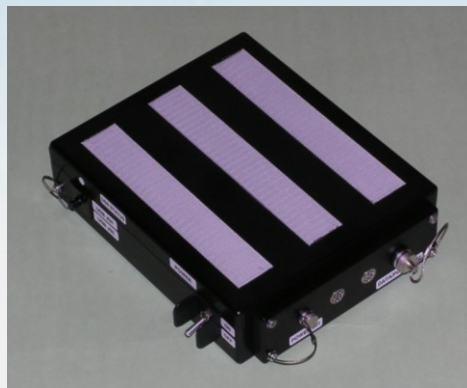
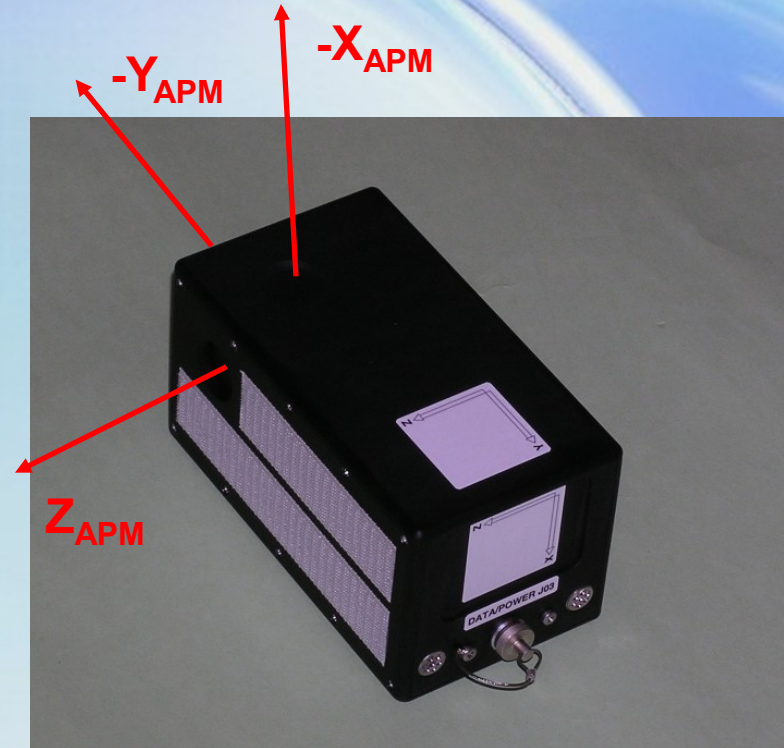
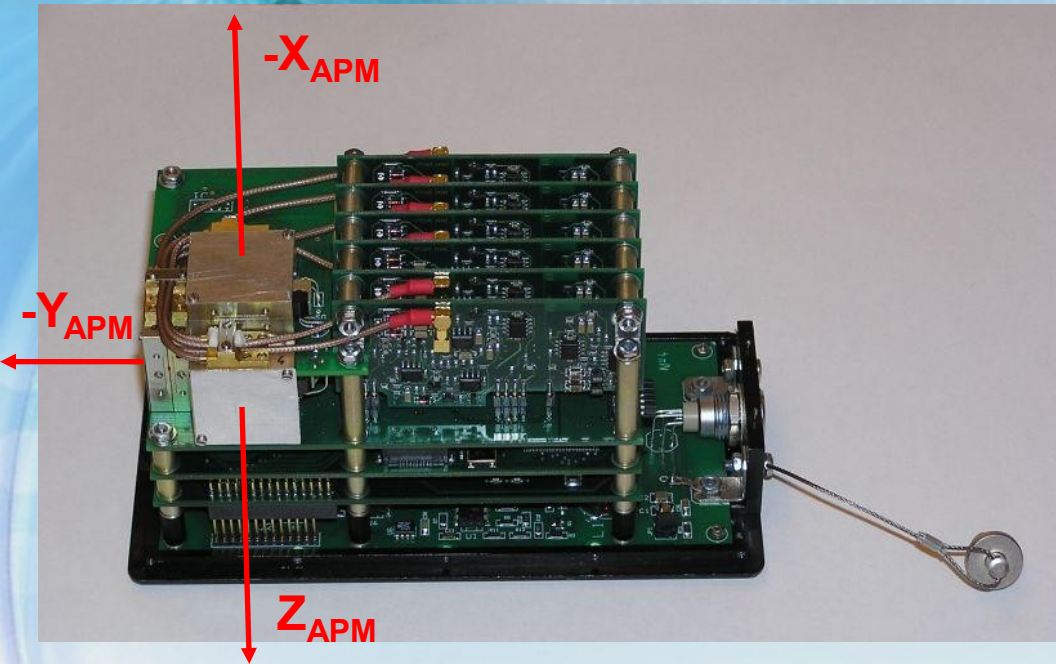

Teleszkópok:

- X irányban
- Y irányban
- +Z irányban

Fotó: ESA/NASA

TRITEL a Columbus modulban

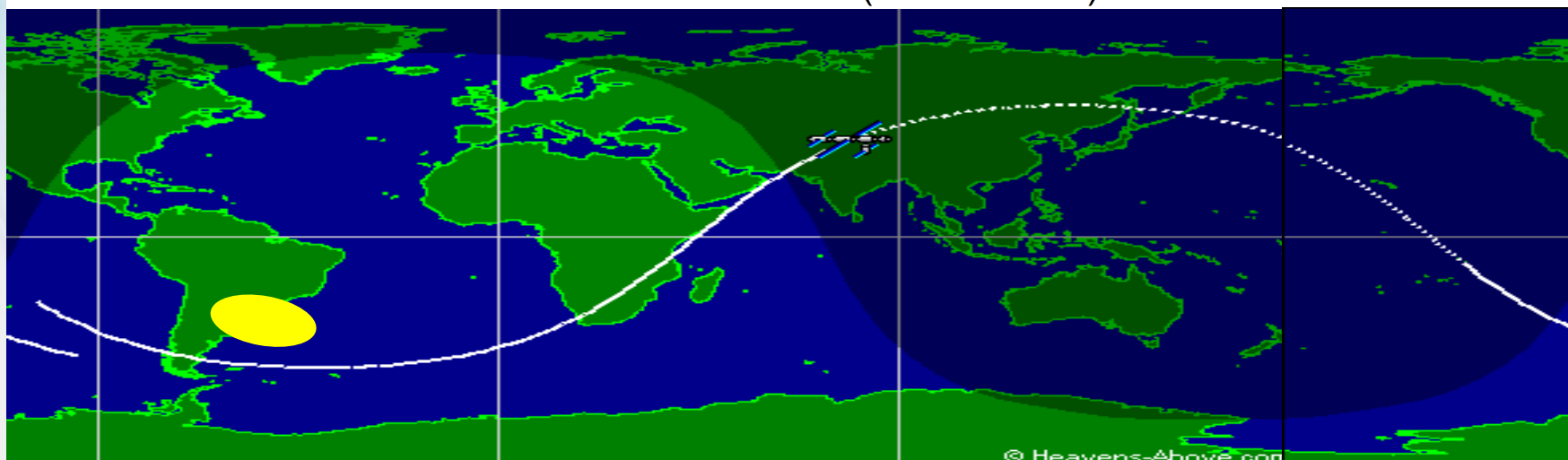
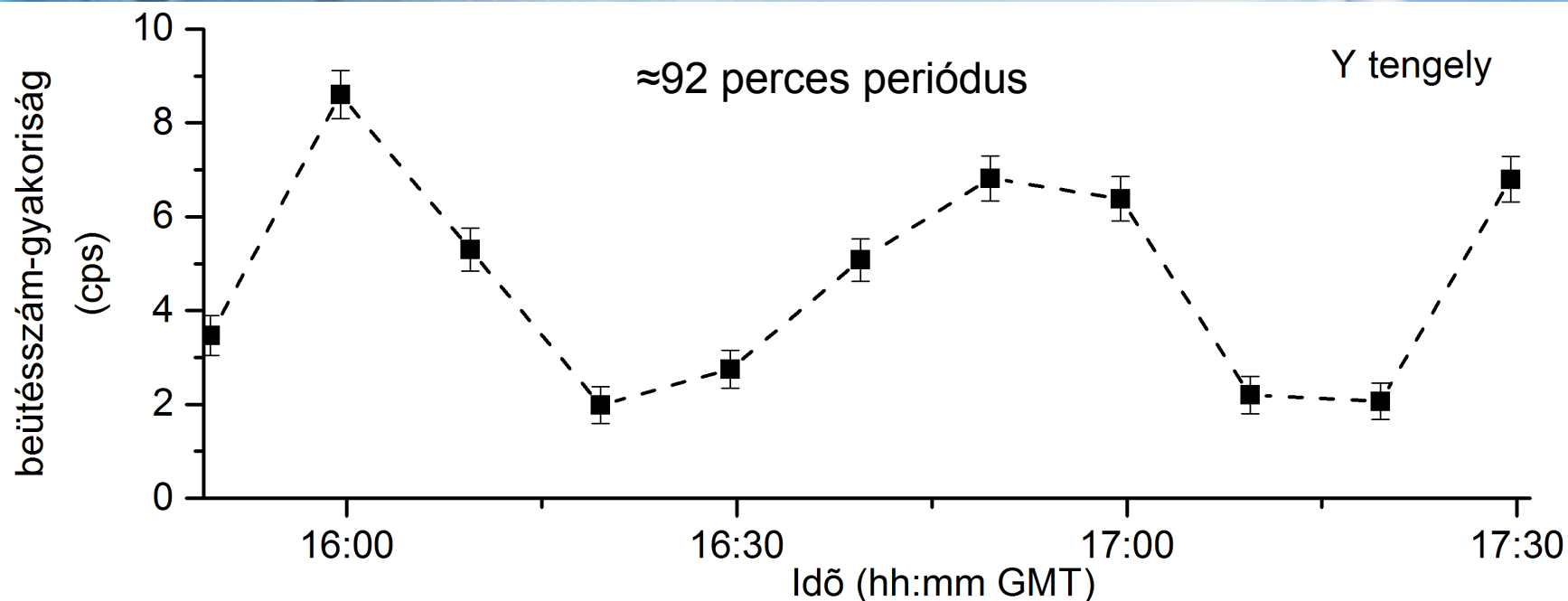

TRITEL-SURE történelem (ISS)

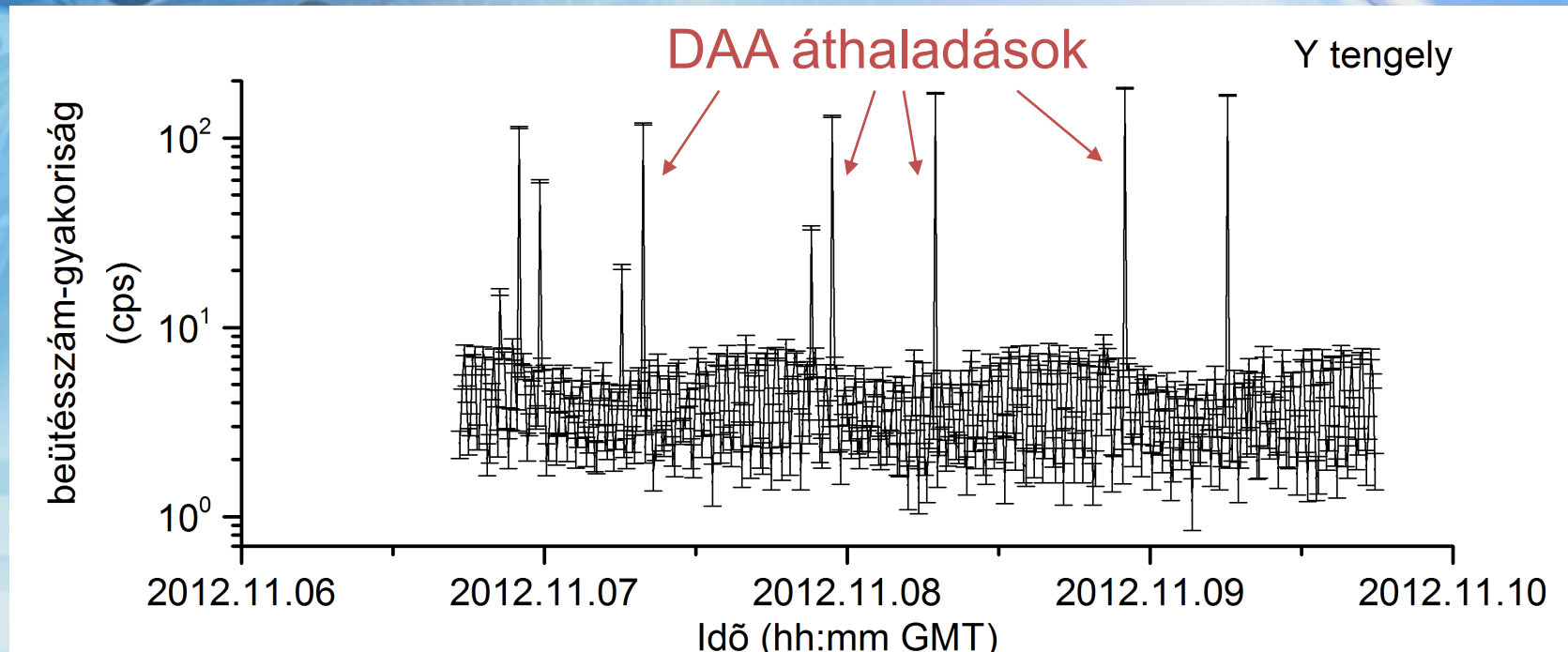

- Felbocsátás (aktív HW):
Progressz M-17M (ISS-49P), 2012. október 31. ☺
- Telepítés/bekapcsolás (aktív HW):
Columbus modul, 2012. november 6. ☺
- Előzetes adatletöltés
Columbus modul, 2012. november 9. ☺
- Felbocsátás/telepítés (passzív HW)
Szojuz TMA-07M (ISS-33S), Columbus modul, 2012. december 19. ☺
- „Bónusz” adatletöltés
Columbus modul, 2013. március 17. ☺
- *Adatletöltés*
Columbus modul, 2013 májusa
- *PDP és pendrive visszahozatal, detektoregység átadás?*
Szojuz TMA-07M (ISS-33S), 2013. május 14. (?)

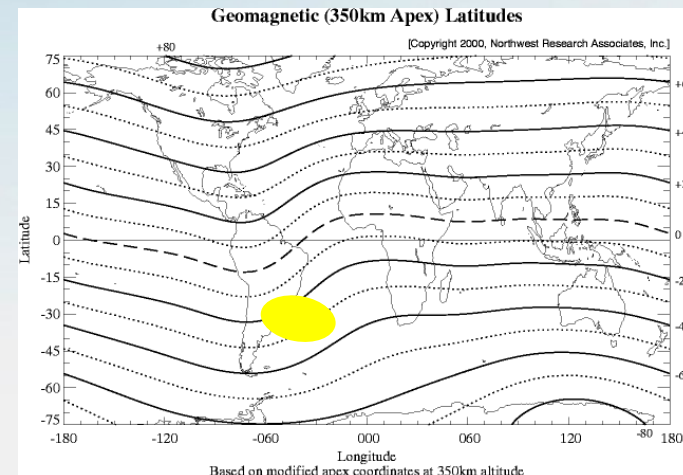
TRITEL időspektrumok

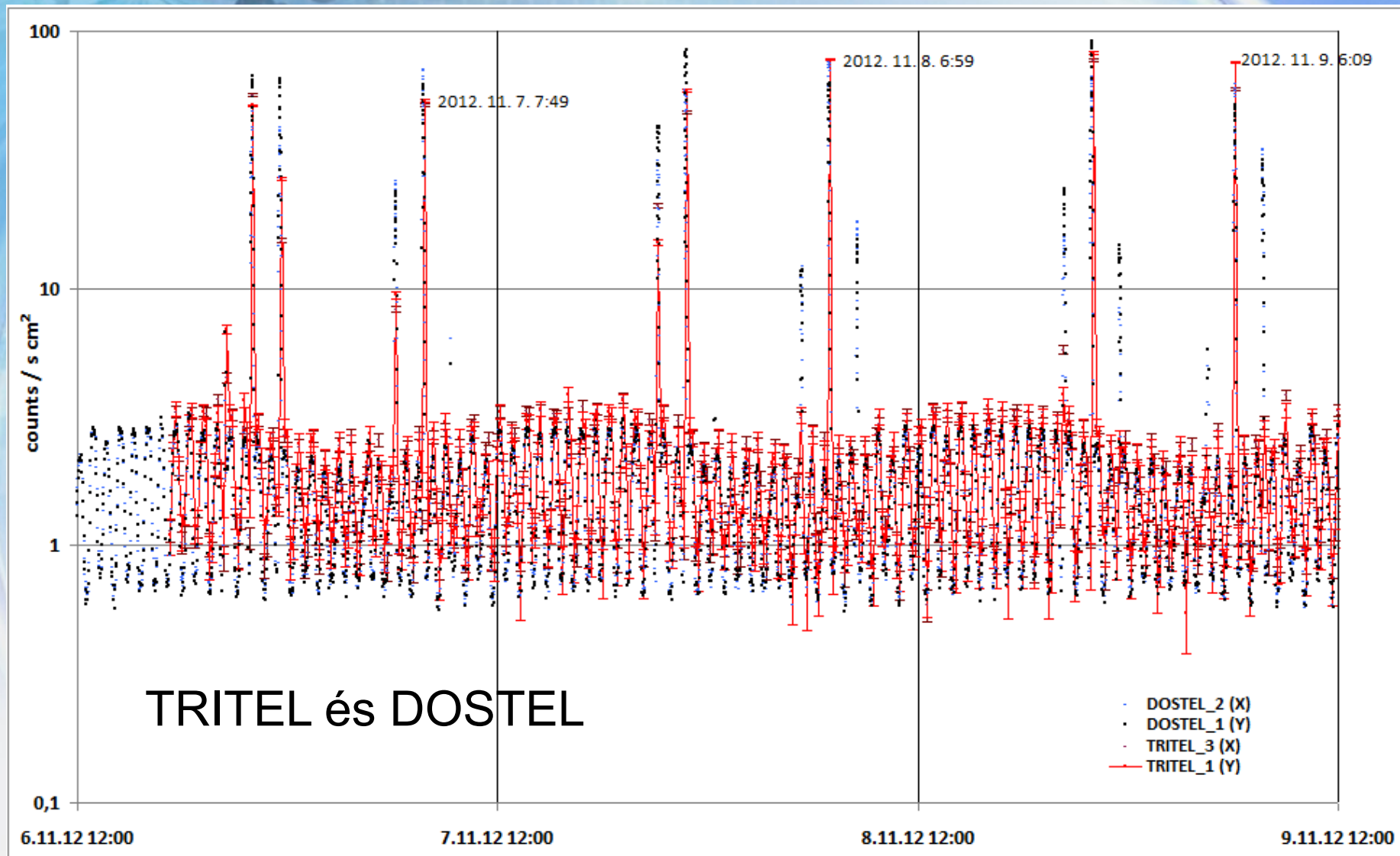
TRITEL időspektrumok

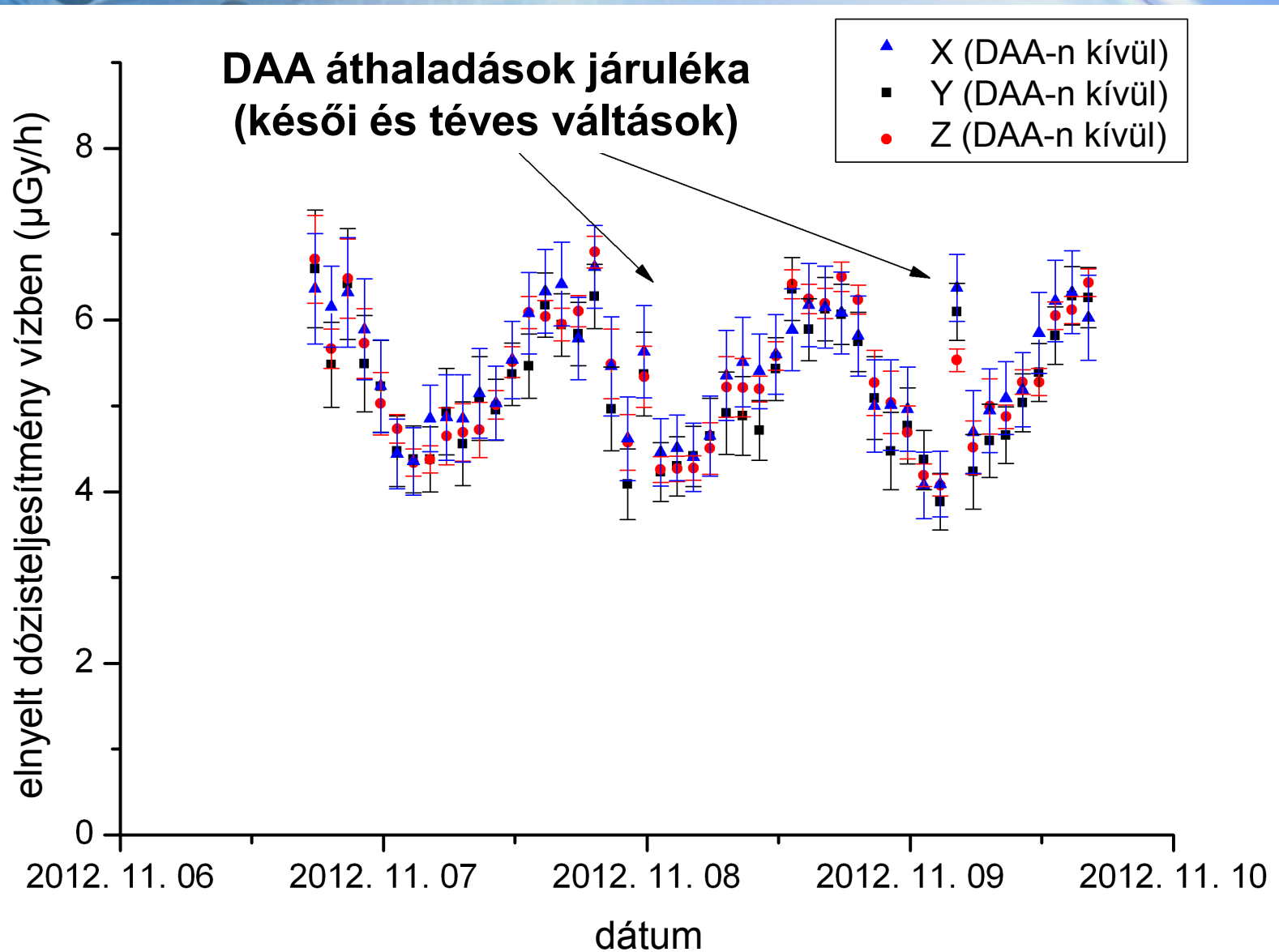
- ≈ 24 órás periódus
- DAA áthaladások:
  - 8 h; 16 h; 8 h; 16 h ...

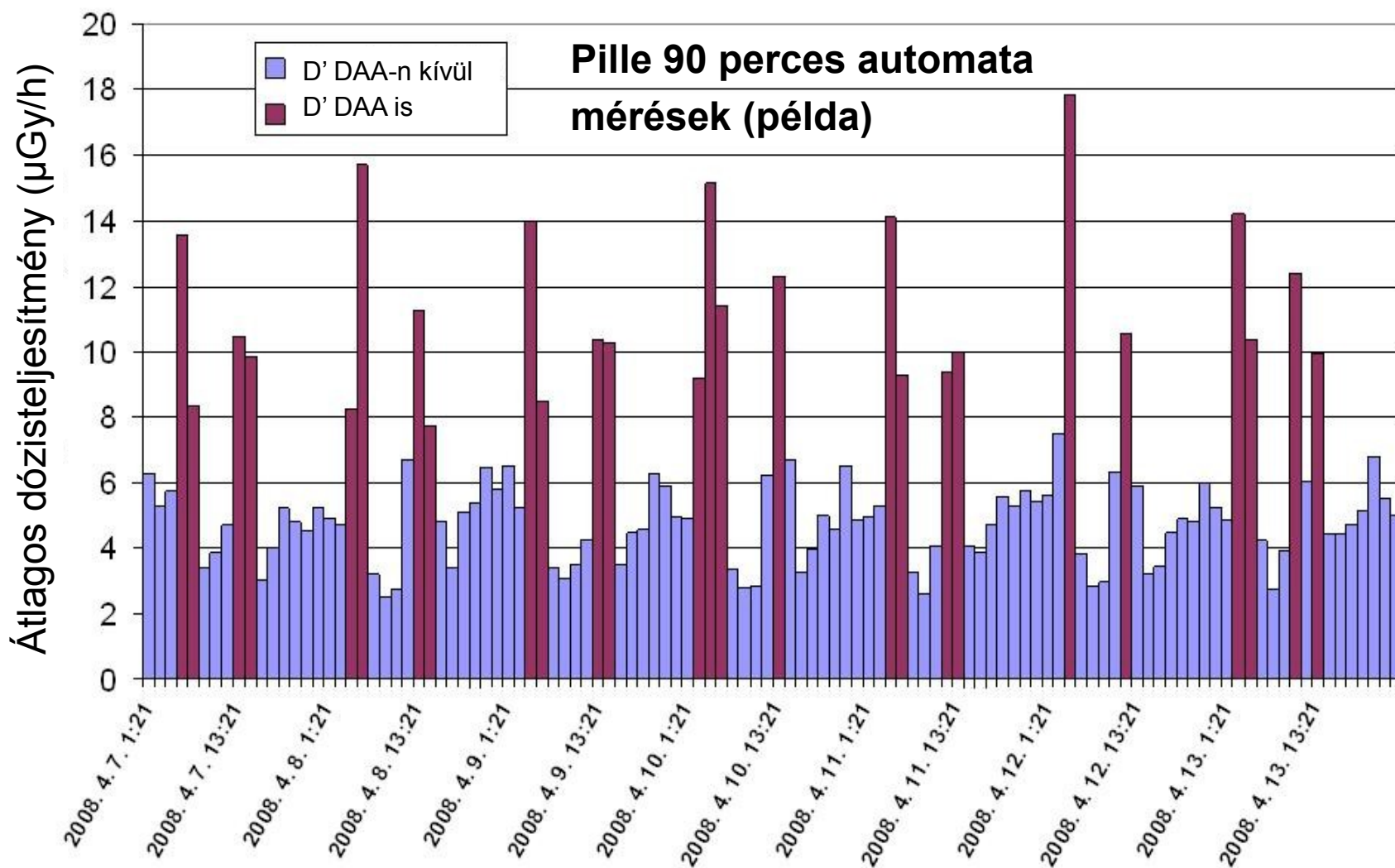
TRITEL időspektrumok

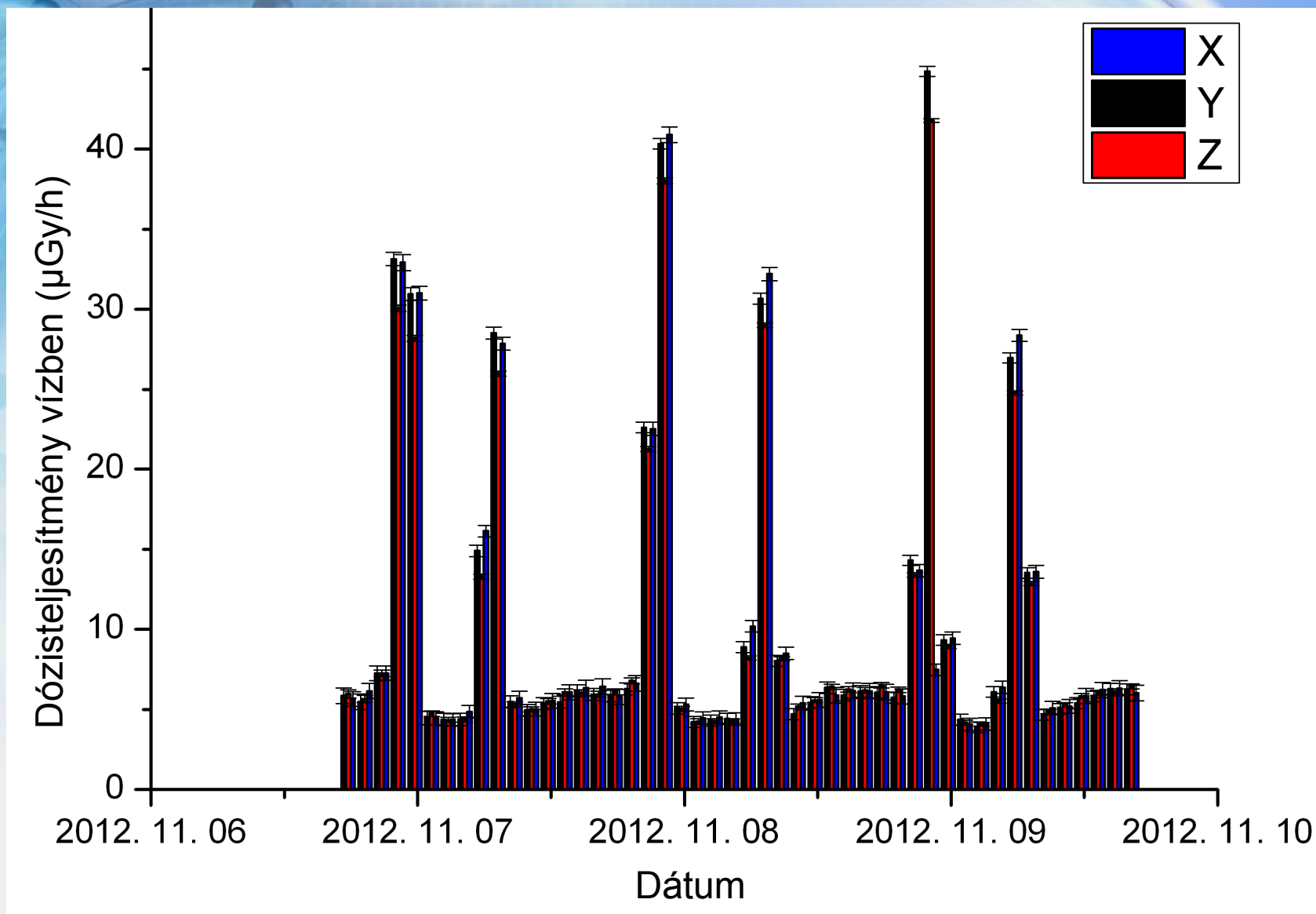
TRITEL dózisteljesítmények

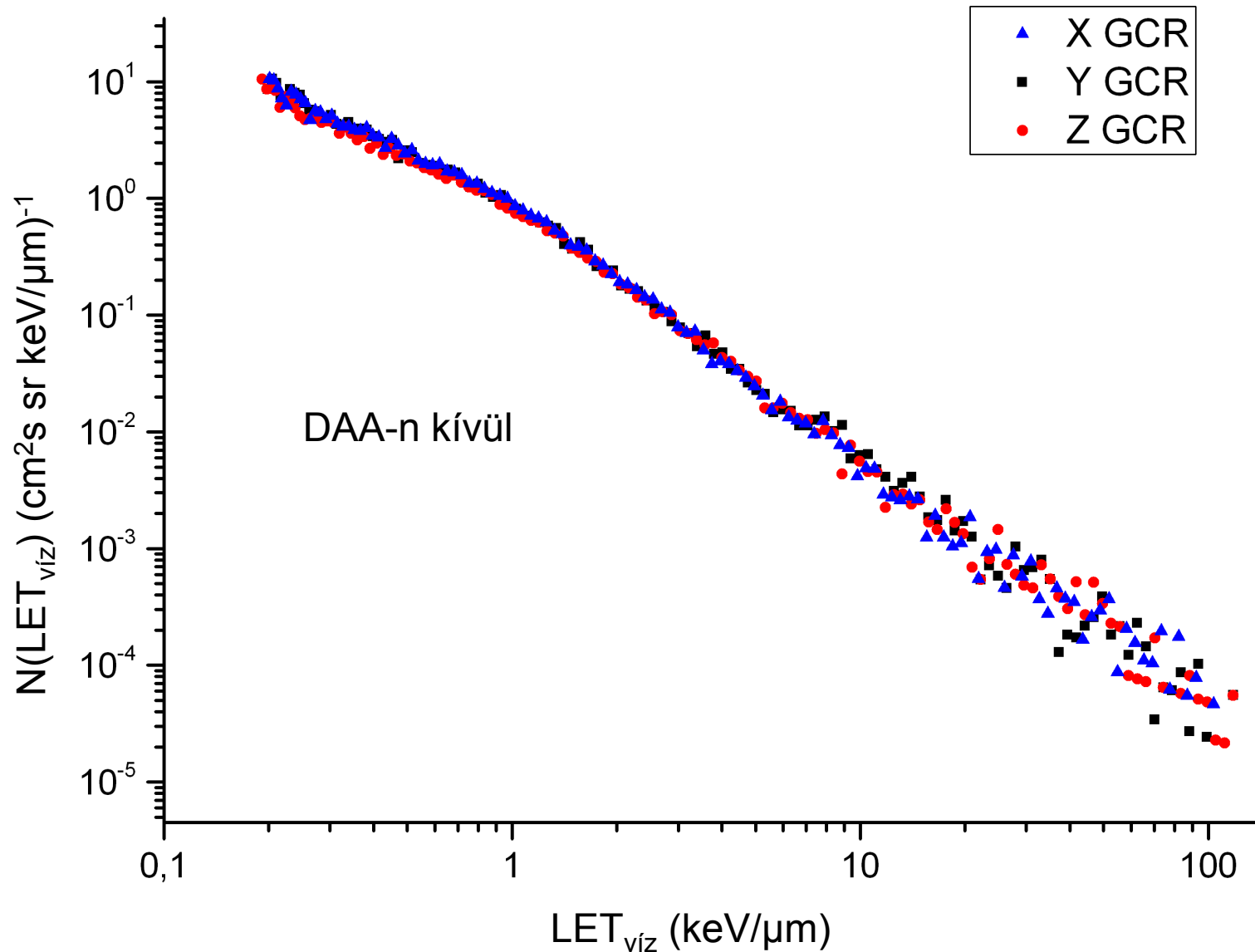
90 perces átlagos dózistelj.

90 perces átlagos dózistelj.

Példa LET spektrumokra

Összehasonlítás korábbi DOSTEL mérésekkel

2012. november 8.:

- DAA járulék a napi átlagban:
  - X: $130 \mu\text{Gy/d} \pm 10 \mu\text{Gy/d}$
  - Y: $130 \mu\text{Gy/d} \pm 10 \mu\text{Gy/d}$
  - Z: $117 \mu\text{Gy/d} \pm 10 \mu\text{Gy/d}$
- DAA-n kívüli járulék a napi átlagban:
  - X: $123 \mu\text{Gy/d} \pm 10 \mu\text{Gy/d}$
  - Y: $148 \mu\text{Gy/d} \pm 8 \mu\text{Gy/d}$
  - Z: $124 \mu\text{Gy/d} \pm 4 \mu\text{Gy/d}$

Küldetésre átlagolt dózis-
teljesítmények a MIR-en
(DOSTEL, Oct. '97–Jan. '98)

(<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/12440435>)

- DAA járulék a napi átlagban:

$123 \mu\text{Gy/d} \pm 13 \mu\text{Gy/d}$

- DAA-n kívüli járulék a napi átlagban:

$126 \mu\text{Gy/d} \pm 4 \mu\text{Gy/d}$

Összehasonlítás korábbi DOSTEL mérésekkel

- Minőségi tényezők:

- 2013. november 7.
(nem DAA):

- X: $3,4 \pm 0,3$

- Y: $3,2 \pm 0,1$

- Z: $4,5 \pm 0,2$

- 2013. november 8.
(nem DAA):

- X: $3,5 \pm 0,4$

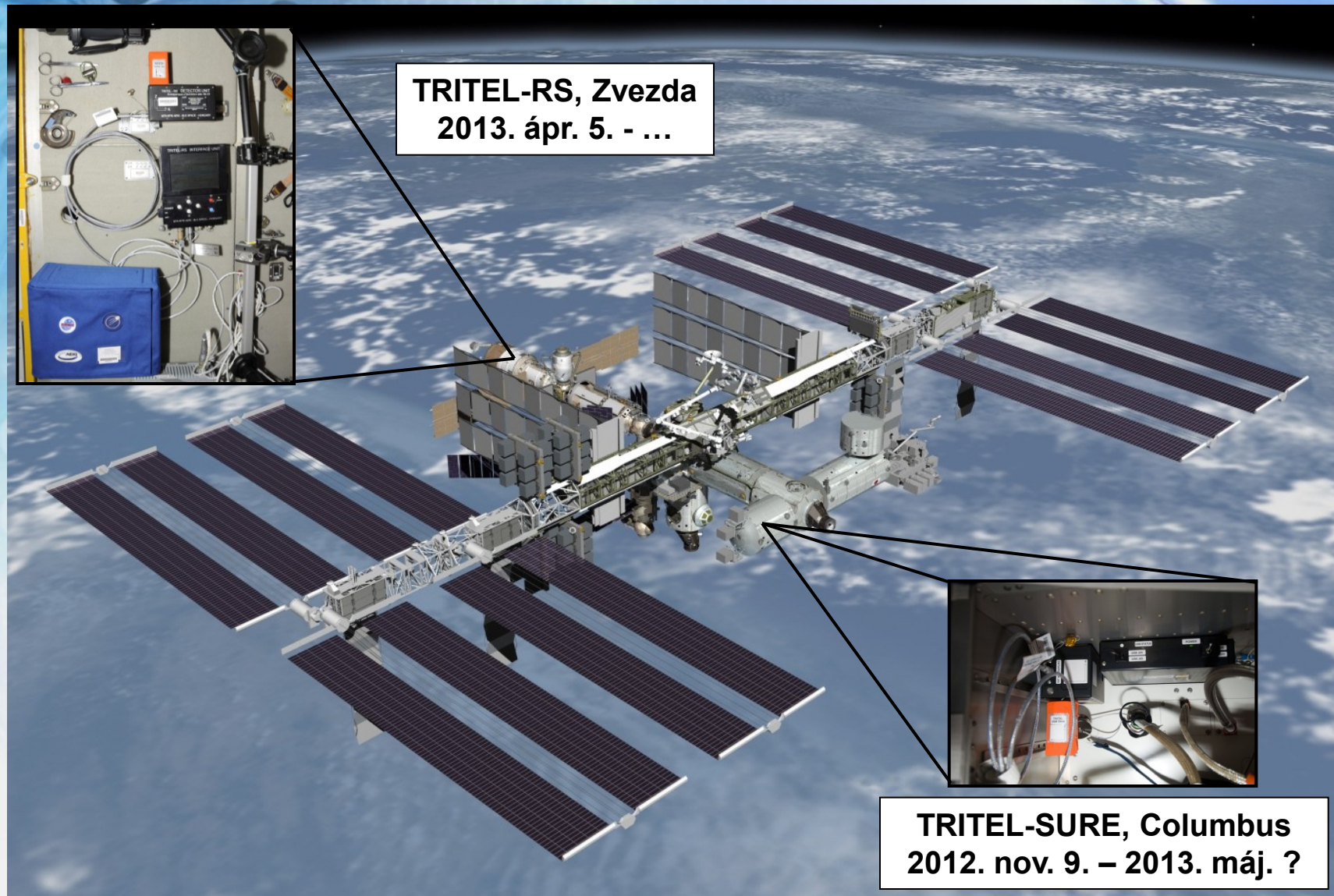
- Y: $3,6 \pm 0,1$

- Z: $4,3 \pm 0,2$

- Küldetésre átlagolt dózis-
teljesítmények a MIR-en
(DOSTEL, Oct. '97–Jan. '98)
([http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/
12440435](http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/12440435))

(nem DAA): $3,5 \pm 0,2$

...és 2013. április 5. óta

TRITEL-RS, Zvezda
2013. ápr. 5. - ...

TRITEL-SURE, Columbus
2012. nov. 9. – 2013. máj. ?

The background of the slide is a photograph of a Space Shuttle launching. The shuttle is ascending vertically, leaving a large, bright orange and yellow plume of fire and white smoke. It is flanked by two tall, slender service towers. The launch takes place in a flat, open landscape under a clear blue sky.

Köszönöm a megtisztelő figyelmet!

hirn.attila@energia.mta.hu